

LÆSTADIANISMEN, STATSKIRKEN OG NASJONALSTATEN 1870-1940:

DOGMER OG POLITIKK

Av Rolf Inge Larsen

Innledning:

I 1981 skrev historikeren Håvard Dahl Bratrein en artikkel i *Ottar* hvor han fortalte om en pakke som var funnet på Tromsø museum¹. Pakken inneholdt en hemmelig del av Hålogalandsbiskopen Eivind Berggravs arkiv. Her finnes brev og innberetninger som er knyttet til etterretningsarbeidet biskopen gjorde på oppfordring fra forsvarsledelse og departement². Etterretningens primære mål var å kartlegge om kvener bosatt i Norge var en nasjonal trussel. Frykten var at kvenene, med sin kultur og sitt språk, følte sterkere tilhørighet til Finland enn til Norge, og at de ville vise illojalitet i en konflikt med Finland. Grunnlaget for frykten var at det i mellomkrigstiden fantes forestillinger om en utenrikspolitisk ekspansiv tenkning i Finland. Den kirkelige delen av overvåkningsarbeidet var kontroll av de læstadianske forsamlinger og predikantene som besøkte dem, og særlig overvåkning av de finskspråklige prestene som ble sendt til Norge av den finske statskirken for å betjene de kvenske kirkegjengerne. Dette reiser spørsmål om læstadianismens og statskirkens forhold til hverandre, og begges forhold til nasjonalstaten. I tillegg vil det kunne stilles spørsmål om hvordan forholdet mellom religion og politikk artet seg regionalt i områder der innflyttingen var stor. For å få en god oversikt over disse forholdene, vil det være riktig å tidsavgrense avhandlingen til perioden 1870-1940, og å sentrere undersøkelsene til to geografiske områder, nemlig Lyngen og Vadsø.

Min hypotese er at læstadianerne gjennom sin forståelse og forklaring av bibelen la grunnlag for en kristen gruppering av mennesker som ikke følte seg akseptert av nasjonalstaten. Dette kan gjelde både kvener og samer, men i denne oppgaven vil det være kvenene som er utgangspunkt da det primært var kvenene som ble ansett som en sikkerhetspolitisk risiko. Læstadianerne holdt seg til en konservativ fortolkning av bibel- og tradisjonsmateriale. Dette resulterte i andre verdier og normer og et annet statushierarki enn i resten av samfunnet³. Denne samlingen troende innenfor statskirken virket skremmende på statsmakten i Norge, og frykten var at kvenene skulle løpe Finlands ærende. Fra norsk side ble

¹ *Ottar*, Nr 127-128, Universitetet i Tromsø, Tromsø 1981. Pakken ligger nå i Statsarkivet i Tromsø: Biskopen i Hålogaland 236: 1928-1937 Finske Fare

² Statsarkivet i Tromsø: Biskopen i Hålogaland 236: 1928-1937 Finske Fare, Brev til Utenriksministeren

³ Roald E. Kristiansen kaller dette re-koding der områder som språk, samværsform, klesdrakt, livsstil etc. ble gitt en annen verdi enn storsamfunnets, slik som fattigdomsidealet. Kristiansen, 1998:158

denne problematikken omtalt som ”den finske fare”, der de politiske/nasjonaltatlige myndigheter følte seg truet av Finland. Statskirken er i utgangspunktet en fusjon mellom religion og politikk i samfunnet og var i tidsrommet 1870-1940 en av de best utbygde statlige virksomheter, med stedlige representanter spredt over hele landet. Følgelig var den som skapt for overvåkning, politisk så vel som religiøs; sikkerhetspolitikk og kirkepolitikk gikk således hånd i hånd. Ved å undersøke den religiøse forståelsen og de sosiale kår innad i læstadianismen og statskirken, vil vi bedre se den regionale konteksten: Nord Norge i tidsrommet 1870-1940. Dette vil igjen være et utgangspunkt for å forstå de kvenske læstadianernes forhold til Finland.

Tema og problemstilling

Jeg ønsker å undersøke hvordan læstadianerne forholdt seg til den statskirkelige øvrighet og hvordan statskirken i Norge forholdt seg til læstadianerne generelt og kvenene spesielt. Dette håper jeg vil komme frem i en sammenligning over et lengre tidsrom mellom to geografiske områder, altså både i diakront og synkront perspektiv. Videre vil jeg undersøke statskirkens plassering mellom de to ”oppdragsgivere” Gud og statsmakten. Jeg vil også undersøke om læstadianernes posisjonering i samfunnet ble gjort med forankring i læstadiansk teologi eller om teologien var et resultat av posisjonen i samfunnet. Fortløpende må de forskjellige aktørenes forhold til Finland drøftes, siden konfliktens antatte kjerne ligger her.

Spørsmålene som skal besvares vil da være:

- Hvorfor forble læstadianerne medlemmer av statskirken selv om de hele tiden var svært kritiske til statskirken? Hvorfor ble de ikke dissenterne, noe de hadde full anledning til, og som hadde gitt dem betydelig større religiøs frihet?
- Hvordan var henholdsvis læstadianernes og statskirkens syn på hverandre og på den norske staten?
- Hvordan opplevde statskirken sin plassering ”mellom Gud og Keiser”?⁴ Ble det en lojalitetskonflikt?
- Hvordan var forholdet til Finland og den finske statskirken? Hadde den norske stat rett i sine mistanker om at den finske stat brukte prester og læstadianerpredikanter til konspiratorisk virksomhet blant kvener i Norge? Følte de kvenske læstadianerne større tilknytning til Finland enn til Norge?

⁴ Jfr. Eriksen og Niemis artikkel i Heimen XIX: ”Kirka og minoritetspolitikken i nord – lojalitet overfor Gud eller keiser?”, Eriksen og Niemi, 1982

Avgrensning

For at oppgaven skal være overkommelig må det gjøres to avgrensinger. Når det gjelder tidsrom, har jeg satt perioden 1870 – 1940 som ramme for oppgaven. Denne perioden kan deles i tre faser der vi sist på 1800-tallet og i mellomkrigstiden ser en betydelig nasjonsbygging i både Norge og Finland. I disse fasene var mistenksomheten overfor Finland betydelig fra norsk side, og læstadianismen var et problem for myndighetene. Fasen fra rundt 1900 frem til 1.verdenskrigs slutt var et slags interregnum som også vil bli belyst. Periodene før og etter mellomperioden vil være gjenstand for komparasjon. Vi kan kalle det to perioder med nasjonsbygging, 1870-1905 og 1919-1940, og et interregnum som preges av Finlands løsrivelse fra Russland, norsk løsrivelse fra Sverige og 1.verdenskrig. Jeg har valgt å begynne i 1870 fordi den læstadianske bevegelsen i Norge ble mer organisert på denne tiden, samtidig som kvenene gjorde seg sterkere gjeldende innen bevegelsen⁵. Å avslutte arbeidet i 1940 er naturlig på grunn av 2.verdenskrigs utbrudd og det organisatoriske kontinuitetsbruddet som da inntrådte.

En annen avgrensning er den geografiske. Vadsø og Lyngen er to prestegjeld som har hatt stor kvensk tilflytting. I begge prestegjeld stod læstadianismen sterkt med sentrale predikanter i sin midte, og begge steder var det regelmessig kontakt med modernemigheter i Finland og Sverige. Men stedene har også noen ulikheter; Lyngen ligger geografisk nært bispesetet, Tromsø, i motsetning til Vadsø og hadde trolig mer kontakt med biskopen. I Vadsø bodde det hovedsaklig kvener og nordmenn, mens det i tillegg bodde mange samer i Lyngen. I tillegg synes kildematerialet fra disse stedene å være anvendelig på den måten at det finnes kilder både fra statskirkelig og fra læstadiansk hold. Ved å sammenligne disse områdene, vil forskjeller i holdninger innad i statskirken og innenfor læstadianismen komme frem. I tillegg vet vi at dette var utsatte grenseområder som var av særlig interesse for myndighetene i sikkerhetspolitisk øyemed. Følgelig vil disse prestegjeldene være gunstige for sammenligning med tilstrekkelig likhet og ulikhet for vitenskapelig komparasjon.

Forskningshistorisk oversikt

Forskningslitteraturen om kvenene og læstadianismen er betydelig i Norge⁶. Dagmar Sivertsen har skrevet *Læstadianismen i Norge*. I beskrivelsen av forsamlingen Vadsø er fokuset rettet mot indre teologiske stridigheter og hvordan modernemigheten i Sverige sendte

⁵ Se Drivenes & Niemi, 2000:171f

⁶ Jeg velger her å drøfte den norske forskningen, men vil selvsagt i gjennomføringen av prosjektet forholde meg til svensk og finsk læstadianismeforskning. Som eksempel vil jeg nevne Per Boreman og Gustaf Dahlbäck (red.): *Lars Levi Læstadius och hans gärning. Festskrift till hundraårsminnet av hans död den 21 februari 1861*. Stockholm, 1965 og Pekka Raittila: "Læstadianismen – et nordkalottfenomen", Turku 1982.

predikanter for å megle⁷. Fra Lyngen skrives det mye om predikanten Erik Johnsen som ble den samlende faktor for de fleste læstadianere i Nord-Troms, uten at kontakten med modernemenigheter nevnes i særlig grad⁸.

Kirkehistorikeren Øyvind Norderval har skrevet artikkelen ””Kirken – en oppfostringsanstalt for buken”. Lars Levi Læstadius’ kirke- og prestekritikk”⁹. Her viser han læstadianernes todelte holdning til statskirken; en ytterst kritisk holdning, men en samtidig trofasthet. Norderval hevder at denne holdningen kan føres tilbake til Læstadius, som mente at læstadianerne skulle være representanter for det sanne og det rette i kirken.

Videre har vi hovedfagsoppgavene *Mellom Luther og Læstadius. Sjølvstendigjføringa av Lyngelæstadianismen 1900-1948* av Bengt Ove Andreassen og *Men kirken er de Helliges forsamling. Lyngelæstadianernes forhold til den norske kirke 1941-1980* av Torjer O.

Berglund. Andreassens forskning viser hvordan Lyngen-læstadianernes religiøse identitet i mellomkrigstiden ble formulert av læstadianerpredikanten Erik Johnsen¹⁰. Denne identiteten er sterkt knyttet til lutherdommen og er forskjellig fra den statlige religiøse identitet slik vi kjenner den i bekjennelsesskriftene¹¹, selv om disse også er lutherske. Berglund viser i sin hovedfagsoppgave at Lyngen-læstadianismen har to rammer. Den ytre rammen er statskirken, mens den indre rammen ligger i lærespørsmål, bekjennelse og religiøs opplevelse¹².

Når det gjelder kvenene, har Knut Einar Eriksen og Einar Niemi skrevet boken *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940* som setter søkelyset på nordmenns behandling av kvenene fra midten av 1800-tallet frem til 2. verdenskrig¹³. Eriksen og Niemi skriver om kirkens forhold til staten, og her viser de hvordan kirkens rolle var under krysspress. Den lutherske tanken om at Guds Ord skulle formidles på morsmålet stod i motsetning til andre statlige institusjoners, som skolevesenets og militærrets, ønsker om total fornorskning. I tillegg har Eriksen og Niemi skrevet en artikkel i tidsskriftet *Heimen*; ”Kirka og minoritetspolitikken i nord – lojalitet overfor Gud eller keiser?”¹⁴. Her påpeker de kirkens dobbeltrolle i samfunnet, hvor den ble et redskap i fornorskningspolitikken i tillegg til en misjonerende kirke. Ifølge Eriksen og Niemi kan kirkens forhold til kvenene deles inn i tre epoker, hvor kirken endte på en fornorskningsslinje, men samtidig ikke ønsket å provosere Finland med bastant fremferd mot kvenene. Dette kommer også frem i artikkelen ”Kirka og

⁷ Se f.eks. Sivertsen, 1955:189

⁸ Sivertsen, 1955:239

⁹ Norderval, 2000

¹⁰ Oppsummert i Andreassen, 2002:35

¹¹ Brunvoll, 1984

¹² Berglund, 2002:57

¹³ Eriksen & Niemi, 1981

¹⁴ Eriksen & Niemi, 1982

fornorskningspolitikken”, som er skrevet av historikeren Einar-Arne Drivenes¹⁵. Denne artikkelen omhandler kirkens rolle i forholdet til norsk språkpolitikk. Drivenes viser hvordan biskopenes holdninger endret seg flere ganger i tidsrommet 1870-1940.

Av nyere dato vil jeg spesielt nevne Teemu Ryymins doktoravhandling *De nordligste finner. Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800-1939*. Ryymin skriver om den finske statskirkens diaspora-arbeid blant kvener i Norge¹⁶. Videre kommer han inn på hvordan den nasjonalistiske ideologi og den lutherske teologi fusjonerte i løpet av mellomkrigstiden. Dette leder til Einar Niemis artikkel ”Sogneprest Martin Tveter i Vadsø” i Varanger årbok 1995¹⁷. Her blir det tegnet et bilde av en statskirkeprest som fungerte som ”lyttepost” for biskop Berggrav. Tveter tilhørte en tid ”prestekretsen” i NS og stod for en forening av begrepene Gud og fedreland¹⁸. Disse begrepene synes å være viktige for begrunnelsen av den kirkelige overvåkingen. I Niemis fremstilling av Martin Tveter møter vi en religiøst begrunnet nasjonalisme. Når NS’ politiske holdning dreide i retning av rasistiske holdninger, meldte Tveter seg ut med begrunnelsen at dette ikke var forenelig med hans kristendomssyn.

Som vi ser av forskningslitteraturen er læstadianernes posisjon i statskirken blitt betegnet som lojalt, men dog med egne rammer for rett religiøs praksis, ortopraksi, hvor det har vært interne stridigheter. Videre ser vi at statskirkens dobbeltrolle mellom Gud og keiser har blitt belyst, samt sammensmeltingen mellom religion og nasjonalisme. Derimot kan jeg ikke se at den teologiske begrunnelse, er sammenlignet over tid innenfor statskirke og læstadianisme, heller ikke at det er gjennomført regionale kvantitative case-studier som trenger dypere inn i problematikken

Teori

Religionsviteren Roald Kristiansen skriver at læstadianismen historisk sett alltid har blitt påvirket av den konteksten den selv er en del av. Dette betyr at gruppen utviklet strategier for intern og ekstern samhandling i forhold til storsamfunn og lokalmiljø¹⁹. Historikeren Einar-Arne Drivenes skriver at det kristne budskapet kan ikles vidt forskjellige former, bestemt ut fra miljøet det formidles inn i²⁰. Om så er tilfelle, vil en undersøkelse av læstadiansk teologi kunne vise oss noe av gruppens selvforståelse/identitet. Når det gjelder læstadianerne er Charles Y. Glockes deprivasjonsteori om religiøse gruppers opprinnelse og utvikling et godt

¹⁵ Drivenes 2004

¹⁶ Ryymin, 2004:321

¹⁷ Niemi, 1995

¹⁸ Niemi, 1995:206f

¹⁹ Kristiansen, 2004:48

²⁰ Drivenes, 2004:53

utgangspunkt. Teorien går ut på at en religiøs gruppe kan samle mennesker som føler seg underlegne (stigmatiserte) i samfunnet, det være seg økonomisk, sosialt, organisk, etisk eller psykisk²¹. Glock hevder at den religiøse gruppen ikke trenger å være underlegen de facto, men at følelsen av en særegen posisjon i samfunnet skaper et fellesskap. Denne følelsen refererte biskop Berggrav til i sitt brev til utenriksministeren. Kvenene klaget over at kirken var vanskelig tilgjengelig for dem og at man i Sverige og Finland hadde langt bedre forhold²². Dette ser ut til å passe med Norbert Elias' teori om "outsiders" og "insiders", slik den bl.a. er utlagt av Frank Meyer. Meyer setter opp en generalisering av teorien i følgende modell²³:

Etablerte	Outsidere
Ressurssterke	Ressurssvake
sosialt sterk	sosialt svak
integreert gruppe	integreert gruppe ²⁴
Følelse av å være overlegen	Følelse av å være underlegen

I denne oppgaven vil statskirken stå som representant for de etablerte, mens læstadianerne vil være "outsiderne". Årsaken til at statskirken ble brukt i overvåkingen av læstadianerne, synes åpenbar. For det første var kirken representert i lokalsamfunnene i Nord-Norge i større utstrekning enn noe annet statlig organ. For det andre representerte kirken samme trosretning som læstadianismen, og hadde fullmakt til å slå ned på feil kristendoms lære i miljøer som tilhørte statskirken. Siden læstadianerne - til tross for sin egenart og kirkekritikk - stod som medlemmer i statskirken, hadde kirkens stedlige representant lovhjemmel til å gripe inn når teologien ikke stemte overens med den offisielle lære. Dette ser vi for eksempel i saken mot Ananias Brune på 1880-tallet, hvor prost Gjølme i Vadsø sørget for at Brune ble suspendert fra lærerposten sin, blant annet på grunn av utleggelsen av Martin Luthers skrifter i den læstadianske forsamlingen²⁵. Et eksempel fra 1930 er biskop Berggravs instruks til prester om å gå til læstadianske forsamlinger og rapportere innholdet av prekenen til biskopen²⁶. Her fortelles det ikke om direkte inngripen, men snarere om kontroll av læstadianernes holdninger og da særlig i forbindelse med bibelforkynnelsen. Bibelen er innenfor religionsvitenskapen regnet som en myte. I følge Ingvild Sælid Gilhus og Lisbeth Mikaelsson gir myten eksistensiell dybde og sosial berettigelse til menneskelige fenomener²⁷. Både statskirken og læstadianerne brukte samme mytiske materiale som grunnlag for sin forkynnelse. Undersøkelsen innbefatter å se på det

²¹ Glock & Stark, 1965:246ff

²² Statsarkivet i Tromsø: Biskopen i Hålogaland 236: 1928-1937 Finske Fare, Brev til Utenriksministeren

²³ Meyer, 2004:37

²⁴ Jeg tror dette må være en skrivefeil og at det i stedet skal stå "Segregert gruppe"

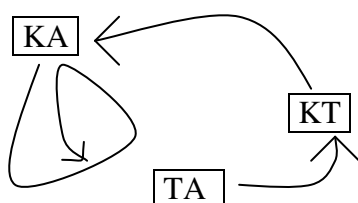
²⁵ Brune, 1934:50ff

²⁶ Bratrein, 1981:62

²⁷ Gilhus & Mikaelsson, 2001:120

mytiske materialet i statskirken og hos læstadianerne, og om noe av dette ble tolket forskjellig. Gjorde den følelsesmessige stigmatiseringen seg utslag i valg av bibelreferanser? Dette synliggjøres i følgende kontekstuelle ”teologiske antropologimodell” slik Roald E. Kristiansen har tegnet den²⁸

KONTEKSTUELL TEOLOGI²⁹, ANTROPOLOGISK MODELL:



TA= Teologisk analyse av bibeltekster,
KT= Kristen tradisjons selvforståelse
og KA= Kulturanalyse.

Det vi ser er at bibeltekstene (TA) blir fortolket av den norske stats kristendomsforståelse, altså politisk religiøsitet (KT). Dette forstås i lyset av lokalsamfunnenes selvforståelse (KA), noe som igjen påvirker selve forståelsen av bibelteksten. (Derfor vil valg av TA kunne si oss noe om KA, altså vil bibeltekstene gi oss et bilde av kulturen de ble brukt i.)

Kilder

Jeg deler kildene i to kategorier: en læstadiansk/kvensk og en statskirkelig/offisiell kategori. Dette betyr ikke at det er et vanntett skille mellom kildene, men det gir et bilde av hvem som produserer kilden.

Blant de læstadiansk/kvenske kildene ser vi at det finnes flere artikler. Som eksempel her kan nevnes: ”Læstadianernes tro og lære. En redegjørelse fra læstadianske predikanter i Troms fylke, datert Skibotn i februar 1932”³⁰. Her tilkjennegir læstadianske predikanter i Troms sin kristendomsforståelse og sitt kirkesyn. Artikkelen oppsummeres i et spørsmål til landets biskoper og prester om de vil kjempe mot de kreftene som undergraver kirkens enhet (den lutherske arven). Videre har vi prekensamlinger som ”Taler av Lægpredikant Erik Johnsen og Erik Eriksen - Lyngen.” og ”Taler av Lægpredikant Erik Johnsen – Lyngen, Nils Larsen med flere”³¹. I sistnevnte finnes blant annet Erik Johnsens tale ved innvielsen av Skibotn kapell i 1931 hvor han omtaler kirken som et verdensomspennende begrep, og ikke som en nasjonal størrelse³².

Det finnes flere samlinger brev og annet kildemateriale utgitt i bokform. De mest sentrale er Kåre Svebaks og Johan Pietiläinens samlinger av diverse brev og Brevboken av 1966³³. Kåre Svebak viser til svært interessante kildesamlinger i sin bok *Brever og sanger under*

²⁸ Kristiansen og Ruus, 1996:22

²⁹ Kontekstuell teologi tar utgangspunkt i perspektiver i en gitt kulturell kontekst som appliseres på og konfronteres med bibeltekster. Kristiansen og Ruus, 1996:2

³⁰ *Norvegia Sacra* 1934:86

³¹ Olsen og Skorpa 1929 og 1931

³² Olsen og Skorpa, 1931:123

³³ Pietiläinen 1966, Svebak 1978 og Brevboken av 1966

vandringen. *Dokumentaria til Lyngen-læstadianismen*.³⁴ Nilsen og Pedersen var bosatt i Lyngen, mens Esbensen er fra Vadsø. Koskamo var bosatt i Tana, men virket mye i Vadsø og var part i enkelte av konfliktene der. I tillegg finnes det erindringsmateriale, som den tidligere omtalte Ananias Brunes *Den levende kristendom i Vadsø. Den såkalte læstadianske menighet i Vadsø*. Han skriver om forholdene i Vadsø frem til 1930, hvilket betyr at han dekker det meste av denne oppgavens tidsrom³⁵. I tillegg har vi Andreas Esbensens *Læstadianismen på Nordkalotten*³⁶, to hefter nedskrevet etter foredrag Esbensen holdt i henholdsvis Kaldfjord og Skibotn. Dette er fremstillinger av læstadianismens fremvekst på Nordkalotten og om de forskjellige predikantene i bevegelsen. Esbensen forteller både fra Lyngen og Vadsø³⁷.

Når det gjelder de statskirkelige/offisielle kildene finnes det kirkelige årsrapporter sendt fra stedlig prest til biskopen, som igjen skrev årsrapport til kirkeministeren. Videre har vi den nevnte mappen om den finske fare. Disse finnes i Statsarkivet i Tromsø³⁸. Likevel er det nok Eivind Berggravs private arkiv som vil være av størst interesse³⁹. Her finnes korrespondanse, notater, prekener, utklippsbøker samt materiale rundt 2. verdenskrig og rettsoppgjøret. Her regner jeg med å finne rapporter fra prestene som kan gi oss et bilde av den statskirkelige holdningen til læstadianerne og da særlig kvenene, samt prekenreferater som forhåpentligvis vil kunne belyse de læstadianske holdninger til samfunnet i mellomkrigstiden. I tillegg finnes det rapporter i Kirke og undervisningsdepartementets arkiver videresendt fra biskopen⁴⁰, et rikholdig materiale med tanke på overvåkingen av læstadianerne. Til sist vil en kilde til forståelse av statskirken være de liturgiske endringene som ble gjort i tidsrommet, og revisjon av bibel, salmebøker og katekisme. Bibelen ble nyoversatt i 1930, salmeboken revidert i 1920 og 1924 og katekismen ved flere anledninger blant annet i 1873⁴¹. Disse endringene var læstadianerne ikke begeistret for.

Metode

Metoden for undersøkelsen vil være komparasjon av læstadianismens utvikling over tid og dens forhold til statskirken i de to nevnte prestegjeld ut fra kilder og litteratur. Først en diakron komparasjon over tidsrommet 1870-1940, hvor det vil være mulig å sammenligne to perioder med stor statlig nasjonsbygging. Dernest vil en synkron komparasjon sammenligne

³⁴ Disse kildene er: Isak Nilsens samling, Kåre Svebaks samlinger, Martti E. Miettinen's samlinger, Olli Koskamos samlinger, Vadsø gamle bedehus' arkiv / A. Esbensens samling og Peder Josef Pedersens samling

³⁵ Brune 1934

³⁶ Esbensen 2000 a og b

³⁷ Andreas Esbensen lever fortsatt og vil kunne være et interessant intervjuobjekt.

³⁸ Statsarkivet i Tromsø: Biskopen i Hålogaland

³⁹ Riksarkivet: Privatarkiver – PA 320 Eivind J. Berggravs arkiv

⁴⁰ Et eksempel ser vi i Niemis artikkel om Martin Tveter (Niemi, 1995) hvor han viser til KUD-arkivet A-137, Riksarkivet.

⁴¹ Bibelen 1972, M. B. Landstads Kirkesalmebok 1967 og Horstbøll 2003:224

de to valgte områdene, Lyngen og Vadsø, med hverandre⁴². Kildene må først vurderes og plasseres etter tilhørighet ut fra hvem som har produsert kilden og hvorfor den ble produsert. Undersøkelsene vil bestå av tekstanalyse av kvalitative kilder som brev, avisartikler, prekener og liturgisk materiale. I tillegg vil intervju være aktuelt i enkelte tilfeller. Som det framgår av kildematerialet, forholder jeg meg i hovedsak til norskspråklige kilder siden det er forholdene i Norge jeg har til hensikt å undersøke; det norskspråklige materialet er da også det klart mest relevante og det rikholdigste. Men der jeg støter på relevant finskspråklig/kvenskspråklig materiale har jeg alliert meg med et par finskspråklige bekjente som vil hjelpe meg med gjennomgang av slike kilder, når min egen finskspråklige kompetanse ikke strekker til. Videre vil det være viktig å avklare et av de viktigste begrepene for oppgaven – kulturmøte. Her vil faktorer som minoritet versus majoritet, inkludering versus segregering og kulturell seighet være viktige innfallsporter⁴³. Disse må undersøkes både i et diakront og synkront perspektiv.

Relevans for CEPIN

I forhold til prosjektbeskrivelsen for CEPIN synes denne oppgaven i hovedsak å falle innenfor rammene til Encounters-delen. Oppgaven ønsker å belyse hvordan kulturmøtet - i vid forstand - mellom kvener og nordmenn artet seg: møte mellom statskirke og læstadianisme, religion og samfunn, etnisitet og nasjonalisme, segregasjon og integrasjon osv. I tillegg vil det bli nødvendig å se på forholdet mellom Finland og Norge med læstadianismen som brennglass.

Disse møtene skapte en kontekst i Nord-Norge som ga seg utslag i begge samfunns religiøse rammeverk. Oppgaven vil derfor ha et kirkehistorisk sikte med særskilt blikk på de religiøse dogmene, der det politiske aspektet nødvendigvis vil måtte belyses. Deler av oppgaven vil kunne sees som en belysning av Citizenship-delen av CEPIN. For borgerskapsbegrepet må nødvendigvis drøftes i lys av de nye lokalsamfunnenes multivokalitet i møte med de tradisjonelle oppfatningene av statsborgerskap, hvor det vil være viktig å se på rettigheter i samfunnet og nødvendigheten av norsk stasborgerskap.

Prosjektet vil være en slags videreføring av min masteroppgave og min tidligere arbeidspraksis. Her vil jeg kunne trekke veksler på kjennskap til kirkelig religiøst liv i fortid såvel som i nåtid. Slik sett vil tidligere forskning og menighets- og organisasjonserfaring være gunstig. Når det gjelder publisert materiale er det heller tynt, men jeg ser frem til å bli undervist om dette i forskerskolens program.

⁴² Når det gjelder komparasjonen vil jeg særlig forholde meg til Martin Byrkjeland og Aage Engesæter (red.): Kvar i sin dal...? Komparasjon som metode i lokalhistoriske studier. Trondheim, 1989

⁴³ Se Einar Niemis artikkel: Kvenene – innvandring og kulturmøte, 2004

Fremdriftsplan

- Første år går med til å få tilstrekkelig oversikt over kildematerialet og den totale forskningssituasjonen. Ved årets slutt bør jeg ha kommet i gang med kildegranskingen.
- Andre år blir ved siden av kildegransking viet til avhandlingens teoretiske basis, samt at jeg tidlig dette året begynner på skrivearbeidet.
- Tredje året avsluttes kildegranskingen, og skriveprosessen intensiveres.
- Fjerde året bør gå med til å avslutte skriveprosessen
- Under hele perioden er det forventet at jeg skal bidra i arbeidet ved instituttet.

I tillegg vil jeg naturligvis delta på de årlige doktorgradskurs og workshops, samt et langsgående seminar og en avsluttende konferanse.

Litteratur og kildeliste

Arkiver:

Riksarkivet:	Privatarkiver – PA 320 Eivind J. Berggravs arkiv
Statsarkivet i Tromsø:	Biskopen i Hålogaland 236: 1928-1937 Finske Fare, Brev til Utenriksministeren

Tidsskrift:

<i>Norvegja Sacra</i> 1934	Steenske Forlag, Oslo 1934
<i>Ottar</i> ,	Nr 127-128, Universitetet i Tromsø, Tromsø 1981

Litteratur:

	"Bibelen eller Den Hellige Skrift", Revidert oversettelse av 1930. Det norske bibelselskaps forlag, Oslo 1972
	"Brevboken av 1966. Skrifter og brever fra kristendommens eldste og predikanter m.fl. i vårt tidrum", Forlagt av Bertheus Antonsen, Beisfjord i Ofoten 1966
	"M. B. Landstads Kirkesalmebok", Revidert og forøket av stiftsprost Gustav Jensen med bistand av en Komité. Andaktsbokselskaps forlag, Oslo 1967
Andreassen, Bengt Ove:	"Vekkelse med grenser: Lyngen-læstadianismens utforming" i Roald E. Kristiansen (red): <i>"Väckelsen utan gränser. Lars Levi Læstadius og den læstadianske bevegelsen. Rapport fra seminar i Pajala, Sverige, 23-24 januar 2001."</i> Institutt for Religionsvitenskap, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø Stensilserie D Nr. 01, Tromsø 2002
Berglund, Torjer O. :	„Hvor der læres purt og rent: Med Lyngen-læstadianismen fra pietisme til ortodoksi“ i Roald E. Kristiansen (red): <i>"Väckelsen utan gränser. Lars Levi Læstadius og den læstadianske bevegelsen. Rapport fra seminar i Pajala, Sverige, 23-24 januar 2001."</i> Institutt for Religionsvitenskap, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø Stensilserie D Nr. 01, Tromsø 2002
Bevans, Stephen B.:	"Models of Contextual Theology", Maryknoll, Orbis 2002.
Boreman, Per og Dahlbäck, Gustaf (red.):	"Lars Levi Læstadius och hans gärning. Festskrift till hundraårsminnet av hans död den 21 februari 1861" Diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm 1965
Bratrein, Håvard Dahl:	"Forkynning eller utenrikspolitikk? Statskirka og den finske fare." i: <i>Ottar</i> nr. 127-128, Universitetet i Tromsø, Tromsø 1981
Brune, Ananias:	"Den levende kristendom i Vadsø. "Den såkalte læstadianske menighet i Vadsø" i: <i>Norvegja Sacra</i> 1934, Steenske Forlag, Oslo 1934
Brunvoll, Arve:	"Den norske kirkes bekjennelsesskrifter, Ny oversettelse med innledning og noter", Lunde Forlag, Oslo 1984
Byrkjeland, Martin og Engesæter, Aage (red):	"Kvar i sin dal...? Komparasjon som metode i lokalhistoriske studier." Tapir forlag, Trondheim, 1989
Drivenes, Einar-Arne og Niemi, Einar	„Også av denne verden? Etnisitet, geografi og læstadianisme mellom tradisjon og modernitet" i: Øyvind Norderval og Sigmund Nesset (red.): <i>Vekelse og vitenskap Lars Levi Læstadius 200 år</i> , Universitetsbiblioteket i Tromsøs skriftserie Ravnetrykk nr. 23, Tromsø 2000
Drivenes, Einar-Arne:	"Kirka og fornorskningsspolitikken" i: Svein Malmbekk et al.: <i>Et belligt Land for Gud. Hålogaland bispedømme 200 år</i> . Universitetsbiblioteket i Tromsøs skriftserie Ravnetrykk Nr 32, Tromsø 2004
Eriksen, Knut Einar og Niemi, Einar:	"Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940", Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø, 1981

Eriksen, Knut Einar og Niemi, Einar:	”Kirka og minoritetspolitikken i nord – lojalitet overfor Gud eller keiser?” i: <i>Heimen XIX</i> , Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø 1982
Esbensen, Andreas:	”Læstadianismen på Nordkalotten” hefte 1 utgitt år 2000a
Esbensen, Andreas:	”Læstadianismen på Nordkalotten” hefte 2 utgitt år 2000b
Gilhus, Ingvild S. og Mikaelsson, Lisbeth:	”Nytt blikk på religion. Studiet av religion i dag”, Pax Forlag A/S, Oslo 2001
Glock, Charles Y, og Stark, Rodney:	”Religion and Society in Tension”, Rand McNally & Company, Chicago/New York/San Francisco/London 1965
Horstbøll, Henrik:	”Læsning til salighed, oplysning og velfærd. Om Pontoppidan, pietisme og lærebøger i Danmark og Norge i 1700 og 1800-tallet” i: J. Peter Burgess (red.): <i>Den norske pastorale opplysning. Nye perspektiver på norsk nasjonsbygging på 1800-tallet</i> , Abstrakt forlag A/S, Oslo 2003
Kristiansen Roald E. m.fl.:	”Religion og kontekstualitet” i: Roald E. Kristiansen. m.fl.: <i>Religion i kontekst. Bidrag til en nordnorsk teologi</i> , KULTs skriftsserie nr. 49, Oslo 1996
Kristiansen, Roald E.:	”Læstadianismen som religion for kvenene” i: Helge Guttormsen (Red.): <i>Kvenenes historie og kultur. Seminarrapport, Nordreisa 19.-21. september 1997</i> , Utgitt av Nord-Troms Historielag 1998.
Kristiansen, Roald E. (red):	”Väckelsen utan gränser. Lars Levi Læstadius og den læstadianske bevegelsen. Rapport fra seminar i Pajala, Sverige, 23-24 januar 2001.” Institutt for Religionsvitenskap, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø Stensilserie D Nr. 01, Tromsø 2002
Kristiansen, Roald E.:	”På kristendomstur med Erik Johnsen: Misjon og splittelse i læstadianismen” i Roald E. Kristiansen (red): <i>”Väckelsen utan gränser. Lars Levi Læstadius og den læstadianske bevegelsen. Rapport fra seminar i Pajala, Sverige, 23-24 januar 2001.”</i> Institutt for Religionsvitenskap, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø Stensilserie D Nr. 01, Tromsø 2002
Kristiansen, Roald E.:	”Læstadianismen, kirken og samene” i: Svein Malmbeek et al.: <i>Et helligt Land for Gud. Hålogaland bispedømme 200 år</i> . Universitetsbiblioteket i Tromsøs skriftserie Ravnetrykk Nr 32, Tromsø 2004
Meyer, Frank:	”De etablerte og nykommerne” i: Ola Alsvik (red.): <i>Kulturmotet. Lokalsamfunnet, lokalhistorien og motet med det fremmede</i> , Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 2004
Niemi, Einar:	”Sogneprest Martin Tveter i Vadso” i Varanger årbok 1995, Vadso 1995
Niemi, Einar:	”Kvenene – innvandring og kulturmøte” i: Ola Alsvik (red.): <i>Kulturmotet. Lokalsamfunnet, lokalhistorien og motet med det fremmede</i> , Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 2004
Norderval, Øyvind:	””Kirken – en oppfostringsanstalt for buken”. Lars Levi Læstadius’ kirke- og prestekritikk” i: Øyvind Norderval og Sigmund Nettet (red.): <i>Vekkeelse og vitenskap. Lars Levi Læstadius 200 år</i> , Universitetsbiblioteket i Tromsøs skriftserie Ravnetrykk Nr 23, Tromsø 2000
Olsen, Elias og Skorpa, Marie (red.):	”Taler av Lægpredikant Erik Johnsen og Erik Eriksen - Lyngen. Hefte I”, Bjerrings Bok & Aksidenstrykkeri, Tromsø 1929
Olsen, Elias og Skorpa, Marie (red.):	”Taler av Lægpredikant Erik Johnsen – Lyngen, Nils Larsen med flere. Hefte II”, Trykt i Tromsø Stiftstidendes Boktrykkeri, Tromsø 1931
Pietiläinen, Johan (red):	”Brevsamling från den læstadianska väckelsen. Från c:a 1850-1966”, Förlag Johan Pietiläinen, Luleå 1966
Raattamaa, Johan:	«Brev och skrivelser», Biblioteka Laestadiana, Happaranda, 2000
Raittila, Pekka:	”Læstadianismen – et nordkalottfenomen” i: Maija-Liisa Kalhama (red.): <i>Finnene ved Nordishavets strender</i> , Migrationsinstituttet, Turku 1982.
Ryymin, Teemu:	”De nordligste finner. Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentligheten 1800-1939”, i Speculum Boreale no 6, Universitetet i Tromsø 2004
Svebak, Kåre (red):	«Brever og sanger under vandrigen. Dokumentaria til Lyngen-lestadianismen.», Luther forlag, Oslo, 1978